

บทที่ 2

โลกของชาวขมุ: ตัวตนในอดีตและการตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศไทย

ภายใต้ความหลากหลายในภูมิภาคอุษาคเนย์ที่มีผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนกันนั้น ขมุ กำมู หรือข่ามู (Khamu) ก็ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เก่าแก่กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานไม่แพ้กลุ่มชาติพันธุ์ใดๆ หากแต่เมื่อมองย้อนกลับไปในงานศึกษาเชิงวิชาการเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคนี้ กลับน่าแปลกใจว่างานศึกษาที่เกี่ยวกับชาวขมุกลับมีอยู่เพียงน้อยนิดและมักถูกบดบังด้วยงานศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เช่น ม้ง กระเหรี่ยง เย้า ไทลื้อ ลาหู่ อาข่า ฯลฯ จนกลายเป็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ขมุนั้นกลายเป็นเสมือนกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบในเชิงวิชาการที่ขาดซึ่งประวัติศาสตร์ เรื่องราวและความน่าสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษา จนบางครั้งผู้ศึกษาได้แลเห็นถึงภาพของผู้คนในสังคมปัจจุบันที่แทบจะไม่มีใครรู้จักถึงการมีตัวตนของชาวขมุ นอกเหนือไปจากการนำชื่อของพวกเขาไปใช้ล้อเลียนในเชิงดูถูกเหยียดหยามเพียงเท่านั้น² จนนำไปสู่การตั้งคำถามว่า “ขมุคือใครมาจากไหน” หรือขมุเป็นเพียงแค่คำสบถที่คนทั่วไปมักนำมาใช้สำหรับหยอกล้อเข้าแหย่ล้อเลียนกันในสังคมเพียงเท่านั้น ดังนั้น ภาพของกลุ่มคนผู้อพยพในนามกลุ่มชาติพันธุ์ “ขมุ” จึงเป็นเสมือนภาพของคนที่ถูกทำให้ไร้รากไร้ตำแหน่งแห่งที่ที่สังกัดและมักถูกเหวี่ยงโยนออกไปจากการรับรู้ว่ามีอยู่ในสังคมจนทำให้พวกเขากลายเป็นกลุ่มคนชายขอบที่ไร้เสียง ไร้อำนาจและไร้ตัวตน

ดังนั้นในบทนี้ผู้ศึกษาจึงต้องการนำเสนอเรื่องราว วิถีชีวิตและบทบาททางสังคมของชาวขมุ นับตั้งแต่เมื่อครั้งที่พวกเขายังคงใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาวในช่วงยุคก่อนปีพ.ศ.2500 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ชาวขมุถูกมองว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งที่เร่ร่อนอยู่ในประเทศลาวตลอดจนการนำเสนอถึงสาเหตุที่ทำให้ชาวขมุต้องเผชิญเข้าสู่ยุคแห่งความตกต่ำของอำนาจและการปกครอง จนกระทั่งนำไปสู่การอพยพพลัดถิ่นฐานเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในรัฐไทย โดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดน่าน เชียงราย ลำปางและเชียงใหม่ เป็นต้น แต่สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกที่จะนำเสนอเรื่องราวชีวิตและการเป็นชุมชนชาวขมุ อพยพแห่งหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ที่อยู่ติดกับชายแดนระหว่างประเทศไทยและประเทศลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเสมือนพรมแดนธรรมชาติ

² คำล้อเลียนชาวขมุ เช่น คำว่า หมอหอกเหมือนขมุ เป็นคนไม่รู้เรื่องราวเหมือนขมุ ขมุเป็นพวกข้าพวกทาส (สัมภาษณ์กลุ่มคนเมืองและคนลาว เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2552)

ทั้งนี้พื้นที่บริเวณอำเภอเวียงแก่นดังกล่าว ยังถือเป็นพื้นที่ที่มีประชากรชาวขมุอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นชุมชนชาวขมุพลัดถิ่นที่เก่าแก่ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาหลายแห่งในพื้นที่แห่งนี้มาอย่างยาวนาน

2.1 ก่อนจะเป็นขมุพลัดถิ่น: ชนพื้นเมืองในลาวกับเรื่องเล่าที่โลดเต้นในดวงตา

สำหรับข้อมูลทางประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวความเป็นมาของชาวขมุ นั้น มักเป็นเรื่องราวที่ค่อนข้างมีความพรำมั่วและยากต่อการค้นหาข้อเท็จจริงรวมถึงไม่ค่อยมีใครสนใจศึกษามากนัก ประกอบกับวัฒนธรรมการสะสมถ่ายทอดประสบการณ์ของชาวขมุในสมัยอดีตมักถูกถ่ายทอดผ่านประสบการณ์และความทรงจำจากผู้เฒ่าผู้แก่ได้ปราศจากการมีลายลักษณ์อักษรในการจดบันทึกเหมือนเช่นกลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญกับการเก็บข้อมูล โดยผ่านเรื่องราวการบอกเล่าประวัติศาสตร์จากชาวขมุในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้การให้ภาพประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาวขมุในงานศึกษาชั้นนี้จึงเป็นเสมือนภาพสะท้อนการศึกษาของกลุ่มคนที่ตกอยู่ในฐานะของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชายขอบ ตลอดจนจนถึงการเป็นกลุ่มคนที่ต้องเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เดิมพันด้วยการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในฐานะการเป็นมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่มีสิทธิ์ในการดำรงชีพเช่นเดียวกับกลุ่มคนอื่นๆ

2.1.1 ชาวขมุกับภาพความทรงจำในอดีตที่เคยรุ่งเรืองก่อนปีพ.ศ.2500

คำว่า “ขมุ” “กำมุ” “ชะมุ” หรือ “ข้าหมุ” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปีพ.ศ.2525 ได้นิยามชาวขมุว่าเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่พูดภาษาตระกูลมอญ-เขมร ส่วนในประเทศลาวหรือประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวนั้น มีคำเรียกคนกลุ่มนี้อยู่ 2 ความหมาย คือ คำว่า “ข้า” ซึ่งหมายถึง ข้า ทาส ผู้รับใช้ เป็นคำที่คนลาวทั่วไปใช้เรียกชาวขมุและชนกลุ่มน้อยที่พูดภาษากลุ่มมอญ-เขมร ซึ่งถือเป็นคำที่ชาวขมุไม่ยอมรับและมักโกรธเคืองหากมีผู้ใดกล่าวถึง จนกระทั่งภายหลังปีพ.ศ.2518 คำว่า “ข้า” จึงถูกพิจารณาว่ามีความหมายในทางดูหมิ่นเหยียดหยามว่าเป็นชนชั้นต่ำ ดังนั้นจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนมาใช้คำว่า “ลาวเทิง” หรือ “ผู้เทิง” ซึ่งมีความหมายว่า “ชาวลาวยุคเขา” แทน ซึ่งชาวขมุส่วนใหญ่ชอบให้ผู้คนเรียกกลุ่มของตนเองว่า “ลาวเทิง” มากกว่า “ข้า” ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามการเรียกชื่อชาวขมุว่า “ลาวเทิง” นั้น อาจเป็นคำที่ใช้เรียกชื่อที่บ่งบอกความหมายได้เพียงลักษณะที่ตั้งอยู่อาศัยเท่านั้น แต่ขาดซึ่งความหมายและเรื่องราวจากคำเรียกดั้งเดิม (ขมุ) ที่ถูกใช้เรียกมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ไปอย่างสิ้นเชิง

ชาวขมุยังถือเป็นกลุ่มชนชาติ “ข่า”³ สาขาใหญ่ที่สุดในทางตอนเหนือของประเทศลาว และยังสามารถแตกแขนงออกเป็นหลากหลายกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตามในการศึกษาเกี่ยวกับชาวขมุก็ยังมีอาจที่จะแยกแยะหรือจัดแบ่งกลุ่มย่อยของชาวขมุได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะการศึกษาด้านภาษาศาสตร์หรือชาติพันธุ์วิทยาที่เกี่ยวข้องกับชาวขมุ นั้น ยังไม่แพร่หลายนัก โดยงานศึกษาของ Chamberian, James R ได้อ้างถึงการจำแนกกลุ่มย่อยของชาวขมุจากการสำรวจของรัฐบาลลาวในปีพ.ศ.2538 พบว่ามีการแบ่งชาวขมุออกเป็น 8 กลุ่ม คือ ขมูรอก ขมุกร็อง ขมุกะเวน ขมุอู ขมุเม ขมุเทเน ขมุกาตัก ขมุหนวน โดยแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะการใช้ภาษาและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ เช่น การแต่งกาย พิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ที่ชาวขมุอยู่อาศัย (Chamberian, James R., et al P.28-29 อ้างในปนัดดา บุญยสาระนัย, 2544:77)

นอกจากนี้ในงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ของจิตร ภูมิศักดิ์ (2544) และสิลา วีระวงส์ (2540) ได้ยกหลักฐานจากพงศาวดารลาวล้านช้างที่แสดงให้เห็นว่าชาวขมุถือเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มแรกๆที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศลาว ซึ่งก่อนหน้าที่เจ้าฟ้าจ๋มจะสถาปนาอาณาจักรล้านช้างในปีพ.ศ.1896 นั้น ดินแดนที่เป็นอาณาจักรล้านช้างดังกล่าว ได้เคยมีอาณาจักรก่อนหน้านี้ชื่อ “เมืองขวา” หรือ “เมืองเซ่า”⁴ ซึ่งถูกสร้างโดยชาวขมุซึ่งมีอำนาจรุ่งเรืองอยู่ในสุวรรณภูมิประเทศ เวลานั้น และได้ขยายอำนาจไปถึงนครเชียงแสน ก่อนที่ต่อมาพระเจ้าขุนลอซึ่งเป็นเสมือนปฐมกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรล้านช้างจะยกพลชาวลาวจากเมืองแฉกเข้ามาทำสงครามกับชาวขมุ จนกองทัพชาวขมุต้องแตกพ่ายหนีไป พระเจ้าขุนลอจึงไล่ตามพวกชาวขมุลงมาถึงเมืองขวาและเข้าตีเมืองขวาจากขุนกันฮางได้สำเร็จ จากนั้นพระเจ้าขุนลอจึงทรงอพยพย้ายครัวลาวเข้ามาและตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชธานีของลาวล้านช้างเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ.1300 (ค.ศ. 757) และได้เปลี่ยนนามเมืองใหม่ว่า “เชียงทอง” ก่อนที่ต่อมาจะได้กลายเป็นเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน ซึ่งนับตั้งแต่นั้นมาชนชาติลาวจึงได้หลั่งไหลลงมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในดินแดนล้านช้างและแผ่อำนาจออกไปกว้างขวาง ผลักดันพวกข่าและชาวขมุให้ถอยไปทางเมืองน่าน เชียงราย อีกพวกหนึ่งถอยลงมาทางเวียงจันทร์และเวียงภูคาในแขวงหัวของ (น้ำทา) ส่วนพวกชาวขมุที่อพยพหนีไม่ทันและตกค้างอยู่เป็นชาวป่าชาวคองมักถูกโค่นกวาดต้อนตีจับหรือถูกนำไปขึ้นทะเบียนบังคับเอาชนพื้นเมืองมาเป็นข้าทาสรับใช้คนลาวและกลายเป็นชื่อที่คนลาวใช้เรียกชนเผ่ากลุ่มนี้ว่าพวก “ข่า” “ข่ากันฮ่าง” “ข่ามู” (อ้างในสิลา วีระวงส์, 2540:37-45) นอกจากนี้ยังได้มีข้อมูลจากมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนา

³ คำว่า “ข่า” ในที่นี้หมายถึง คำที่นักภาษาศาสตร์ใช้เรียกกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austro-Asiatic)

⁴ งานศึกษาของ D.G.E. Hall, 1970 เชื่อว่า อาณาจักรที่ชื่อว่าขวาหรือเมืองเซ่า ซึ่งเป็นชื่อเมืองที่ตั้งตามชื่อของกษัตริย์ผู้สร้างอาณาจักรแห่งนี้ขึ้นมา คือ ขุนขวา หรือขุนเซ่า ซึ่ง Hall เชื่อว่า เป็นชนชาติขมุและได้มีการสืบทอดอาณาจักรต่อมา คือ ขุนจ๋ม ขุนวี้ดะและขุนกันฮาง ตามลำดับ (อ้างใน เสถียร จันทะ. 2542:2)

⁵ เมืองแฉก หรือที่มักเรียกตามภาษาฝรั่งเศสคือ เมืองแฉก เป็นเมืองแฉก คือ เมืองเชียงเบียงฟู ที่อยู่ในเวียงคานเหนือคิพรมแดนลาว

คริสต์ซึ่งมีเนื้อหาที่สอดคล้องกัน โดยได้กล่าวไว้ว่า ชาวขมุแต่เดิมเป็นชนชั้นผู้ปกครองอยู่ใน สปป.ลาวทางตะวันออก แต่ต่อมาถูกชาวลาวซึ่งเป็นทาสก่อกบฏและเอาชนะ ชาวลาวจึงได้เป็น ผู้ปกครองแทนขณะที่ชาวขมุกลายเป็นทาส (อ้างในประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2539:258)

จากงานศึกษาข้างต้นที่ได้กล่าวมานั้นก็ได้มีความสอดคล้องกับเรื่องเล่าของอาจารย์คำ (นามสมมุติ) ชาวขมุผู้เป็นนักเผยแพร่ศาสนาคริสต์ภายในหมู่บ้านริมของที่เล่าว่า “สมัยก่อนพ่อแม่ เคยเล่าให้ฟังว่าชาวขมุแต่ก่อนเคยมีบ้านมีเมืองเป็นของตนเอง มีชื่อเรียกว่า “เมืองเซา” สมัยนั้น ชาวขมามีขุนเจืองเป็นทหารเอก เพราะชาวขมุเราเชื่อว่าขุนเจืองเป็นชาวขมุ จนทำให้คนลาวไม่สามารถสู้รบชนะชาวขมุได้ จนมาวันหนึ่งก็เลยมีคนลาวออกมาประกาศว่าถ้าใครรู้วิธีฆ่าขุนเจือง จะได้รับยศฐาบันดาศักดิ์และจะให้ครองเมืองส่วนหนึ่ง จึงทำให้มีชาวขมุผู้โลกมากผู้หนึ่งยอมเสีย ความลับเรื่องวิธีการฆ่าขุนเจืองแก่ชาวลาว และภายหลังจากที่พวกเขาสามารถฆ่าขุนเจืองได้แล้ว นั้น ชาวขมุคนดังกล่าวจึงได้เมืองไปครองพร้อมยศฐาบันดาศักดิ์ หากแต่ชาวลาวก็ให้เพียงแค่ช่วง ชีวิตของชาวขมุผู้นั้นเท่านั้น จึงได้ทำการยึดเมืองคืนจากชาวขมุและได้ทำการจับไล่ชาวขมุออกจาก เมืองพร้อมกับจับชาวขมุมาเป็นทาสของคนลาวด้วยเช่นกัน และเรียกชาวขมุว่าเป็น พวกข้า-มุ ซึ่งมันหมายถึง ทาส คนใช้ เพราะคำว่า “ข้า” มันหมายถึงข้าทาส”

สัมภาษณ์ อาจารย์คำ อายุ 51 ปี วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2552

นอกจากเรื่องเล่าข้างต้นแล้วนั้น อาจารย์คำยังเล่าต่อถึงความตกต่ำที่ถูกกดทับโดย ชาวลาวว่า สมัยก่อนมีเรื่องเล่าหรือนิทานปรัมปราที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อของชาวขมุและ ภาพตัวแทนของชาวขมุที่แสดงออกให้เห็นถึงการถูกกดให้อยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มของคนลาว เช่น ในเรื่องของการกำเนิดน้ำเต้าปุง (อมปรีอมแหงน) ที่ชาวขมุถูกสร้างภาพในฐานะของการเป็นที่ ซึ่งออกมาจากน้ำเต้าปุงก่อนจึงมีผิวดำเพราะ โคนความร้อนจากชีวิตที่ใช้เจาะรูออกมาและการมีศักดิ์ เป็นที่นี้เองจึงทำให้ชาวขมุต้องคอยดูแลน้อง (คนลาว) ที่ออกมาทีหลังและมีผิวขาวกว่า นอกจากนี้ก็ ยังมีนิทานปรัมปราที่ทำให้ชาวขมุถูกมองว่าเป็นผู้ที่มิปัญญาไหวพริบที่อ่อนด้อยกว่า เช่น เรื่อง “ขมุยิงหน้าไม้” “เมื่อก่อนขมุกับคนลาวแข่งกันยิงหน้าไม้เพื่อให้ไปปักบริเวณหน้าผา โดยมีเดิมพัน ว่า หากใครสามารถทำให้หน้าไม้ คีคบริเวณหน้าผาได้จะ ได้เป็นผู้ปกครอง และถ้าใครไม่สามารถ ทำให้หน้าไม้ปักบนหน้าผาได้ผู้นั้นต้องกลายเป็นข้าทาสตลอดไป ผลปรากฏว่าขมุไม่สามารถยิง หน้าไม้ไปติดหน้าผาได้ ส่วนชาวลาวยิงหน้าไม้ติดหน้าผาได้เพราะอาศัยขลุ่ยเพื่อเป็นเสมือนกาว ในการทำให้ติดหน้าผาได้ การแข่งขันจบลงทำให้ชาวขมุกลายเป็นทาส และมีหน้าไม้รับใช้ชาวลาว นับแต่นั้นเป็นต้นมา”

สัมภาษณ์ อาจารย์คำ อายุ 51 ปี วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2552

จากประวัติศาสตร์บอกเล่าและนิทานปรัมปราของชาวขมุที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตอยู่ในฐานะผู้พ่ายแพ้ในการต่อสู้แย่งชิงความเป็นใหญ่ในบริบทของการเมืองการปกครองทั้งสองชุด จะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ที่ถูกเล่า โดยมีเนื้อหาที่ผลิตซ้ำความคับแค้นและความอับอาย ในการเป็นผู้แพ้ต่อกลุ่มคนชั้นปกครองในปัจจุบัน(คนลาว)ได้แสดงให้เห็นถึงการผลิตวาทกรรมหรือการผลิตเรื่องเล่าที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อต่อต้านความเป็นชายของของกลุ่มชาวขมุ อีกทั้งในเนื้อหายังได้แฝงประเด็นเรื่องความรุ่งเรืองของชาวขมุไว้อย่างเห็นได้ชัด แต่ในขณะที่เดียวกันเรื่องเล่าที่ถูกเล่าต่อยังเป็นเรื่องเล่าที่ผลิตความรู้สึกอึดอัด คับแค้นใจให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ขมุในคราวเดียวกันเสมอๆ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ถูกบันทึกโดยมิชชันนารีที่เข้าไปเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศลาวและงานศึกษาแนวประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าขมุเคยมีอดีตที่เคยรุ่งเรืองเป็นชนชาติที่เคยมีอาณาจักรเป็นของตนเอง แต่ไม่มีเอกสารหรืองานศึกษาชิ้นใดที่ระบุถึงกานล้มสลายของอาณาจักรหรือสาเหตุและที่มาของความตกต่ำของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ชื่อว่า “ขมุ” ซึ่งมีความหมายว่า “คน” เนื่องจากมีข้อจำกัดในด้านการทบทวนวรรณกรรมในด้านงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุที่มีอย่างจำกัดผู้ศึกษาจึงพยายามสอบถามทัศนคติที่สามารถสะท้อนให้เห็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ โดยการสัมภาษณ์ชาวขมุที่มีชีวิตอยู่ในสองประเทศทั้งประเทศลาวและประเทศไทยในด้านการวิเคราะห์และวิพากษ์ตนเองผ่านคำถามที่ว่า “ทำไมขมุที่เคยเป็นกลุ่มคนที่เรืองอำนาจในประเทศลาวถึงต้องพบกับภาวะตกต่ำและหลายเป็นทาสและแรงงานจนกระทั่งปัจจุบัน” จนกระทั่งได้คำตอบจากกลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ดังนี้

“ขมุเป็นคนที่ไม่ค่อยสู้คน มันติดมากับเนื้อกับตัวกับความรูสึกของเรามา เวลาผมเปิดดูแผ่นเพลงวีซีดี (ศิลปินขมุ) ที่มีเนื้อหาที่มีทหารขมุเดินสวนสนามดูหน้าตามันไม่แสดงถึงความเป็นนักต่อสู้ มันรู้สึกหน้าหมองๆ ไม่เหมือนคนไทย คนเมือง คน มั่ง ที่ดูหน้าสู้คน ขมุริมของ หรือขมุบ้านอื่นๆ ก็เหมือนกันเป็นคนซื่อๆ เฉยๆ ไม่ค่อยสู้คน ไม่ชอบการต่อสู้ ชอบสัน โดย ถ้าสังเกตจะเห็นว่าบ้านขมุประคองจะตรงกันตรงกันขมุเป็นคนซื่อๆ แบบนั้น มันดูสอดคล้อง คล้องจองกับการอยู่กินของเค้า ขมุในลาวขมิทั้งนายพลนายพันก็มาก ปกครองทหารเป็นห้าหกหมื่นมันยังไม่กล้าปฏิวัติ คิคคิ”

สัมภาษณ์ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ชาวขมุในงานปีใหม่ขมุ ณ บ้านป่าตึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2551

การคำบอกเล่าข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การนิยามตนเองของกลุ่มชาวขมุเต็มไปด้วยร่องรอยของความน้อยเนื้อต่ำใจและมักมีความพอใจในวิถีของการเป็นกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตที่เรียบง่ายไม่นำตนเองไปผูกกับอำนาจในการครองความเป็นใหญ่ในด้านการเมืองการปกครองกับใคร แต่ในขณะที่เดียวกันก็ยังมี ความเสียใจกับการมีนิสัยที่รักสงบและไม่ยอมปฏิวัติเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น

พี่น้องของตนเองได้อยู่อย่างปกติสุข และสามารถใช้ชีวิตอย่างประชาชนทั่วไปที่อยู่ในประเทศลาว หรือในประเทศไทยได้โดยปราศจากภาพของการเป็นทาส และการเป็นแรงงานที่ใช้แรงงาน โดยที่ปราศจากการใช้สมอง

นอกจากเรื่องราวของการแข่งขันความเป็นใหญ่ในด้านการเมืองการปกครอง และการคอบอยู่ในวาทกรรมของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พยายามอธิบายตนเองว่าเป็นกลุ่มคนที่รักสันโดษ ซื่อสัตย์และไม่ชอบมีเรื่องบาดหมางกับคนกลุ่มอื่นๆ ชาวขมุยังมีเรื่องเล่าที่สะท้อนให้เห็นถึงการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีอักษรใช้ในการติดต่อสื่อสาร ดังที่ดาปาย (นามสมมติ) ชาวบ้านริมของ อายุ 67 ปี ได้เล่าว่า “ก่อนที่ชนเผ่าทั้งหลายจะมีภาษาหรืออักษรเป็นของตนเอง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ได้ผลิตหรือสร้างอักษรได้ด้วยตนเองแต่มีผู้สร้างตัวอักษรให้เพื่อนำไปใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง เมื่อถึงเวลาที่ผู้ผลิตตัวอักษรสร้างตัวอักษรสร้างเสร็จสิ้น ก็ได้เรียกบรรดาตัวแทนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไปปรับแบบตัวอักษรมาเผยแพร่ในกลุ่มของตน เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุก็ได้ส่งตัวแทนที่จะไปปรับแบบตัวอักษรมาใช้ในกลุ่มตน โดยชาวขมุได้ส่งชาวขมุสองพี่น้องไปปรับแบบตัวอักษรที่ได้มีการจารึกแบบอักษรไว้บนแผ่นหนังควาย เมื่อทั้งสองพี่น้องขมุได้แผ่นหนังดังกล่าวจึงรีบเดินทางกลับบ้านของตน แต่ด้วยระยะทางที่แสนไกลทั้งสองเกิดหิวจึงตัดสินใจนำหนังควายที่ได้รับจากผู้สร้างตัวอักษรไปเผาไฟกินเพื่อประทังความหิว จากเหตุดังกล่าวชาวขมุจึงไม่มีอักษรที่ใช้ในการสื่อสารจนกระทั่งทุกวันนี้”

จากเรื่องเล่าข้างต้น จึงเป็นส่วนหนึ่งของที่มาและสาเหตุของการประทับใจตราจากคนกลุ่มอื่นว่าขมุเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีอารยะเพราะไม่มีอักษรเป็นของตนเองและล่าหลัง แต่อย่างไรก็ตามพัฒนาการที่อิงความเจริญทางด้านวัตถุ จากการมองของคนภายนอกสังคม ก็ไม่สามารถนำไปเป็นมาตรฐานวัดกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่งได้ เพราะในสังคมแต่ละสังคม กลุ่มคนแต่ละกลุ่มก็ต้องเผชิญกับชุดเงื่อนไขที่แตกต่างกับไป เช่นเดียวกับชาวขมุที่ในอดีตเคยเรืองอำนาจ แต่ภายหลังกลับต้องตกอยู่ในสถานะตกต่ำอย่างสุดขีด โดยเฉพาะการตกเป็นข้าทาส แต่แท้ที่ที่สุดแล้วยุคสมัยหรือบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ล้วนสร้างมาตรวัดความเจริญที่เปลี่ยนไปเช่นกัน เช่น การวัดความเจริญทางด้านจิตใจของคน ความสันโดษ ความบริสุทธิ์ของผู้คนและสังคม เป็นต้น

2.1.2 ชีวิตในลาวก่อนการปลดหนี้

เมื่อพูดถึงชาวขมุหลายคนต่างรู้ว่าพวกเขาส่วนใหญ่มีถิ่นอาศัยอยู่ในประเทศลาวอันเป็นเสมือนบ้านเกิดเมืองนอนของพวกเขา ดังเช่น ช่วงชีวิตของตามาง (นามสมมติ) ปัจจุบันอายุ 89 ปี ที่

ได้ใช้ชีวิตในวัยเด็กจนกระทั่งวัยหนุ่มอยู่ที่เมืองปากแแบง แขวงอุดมไชย จนกระทั่งอายุ 30 ปี จึงได้ย้ายมาอยู่ประเทศไทย สำหรับตามงแล้วภาพของบ้านเรือน วิถีชีวิต ในขณะที่ใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองปากแแบง แขวงอุดมไชยนั้น เป็นภาพที่ตรึงอยู่ในความทรงจำของตามงมิรู้ลืม โดยเฉพาะภาพของบ้านเรือนที่สร้างจาก ไม้ไผ่เป็นหลักและมุงด้วยคาที่ถูกสร้างขึ้นอย่างพิถีพิถันตามแบบของชาวขมุ เพราะตามงเชื่อเสมอว่าชาวขมุถึงจะไม่ร่ำรวยอย่างชาวลาว แต่การสร้างบ้านก็สร้างด้วยความตั้งใจ ถึงแม้ว่าคนภายนอกจะมองว่าการสร้างบ้านของชาวขมุจะมีลักษณะที่ไม่คงทนถาวรเท่าไรหรอก แต่สำหรับตามงแล้วบ้านที่สร้างจากไม้ไผ่ทั้งหลัง หรือบ้านที่สร้างจากไม้และมุงหลังคาด้วยหญ้าคาเป็นบ้านที่แอบอิงอยู่กับธรรมชาติและเป็นการอาศัยสิ่งที่อยู่รอบตัวให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ทั้งนี้ตามงลืมนาคาโลกในฐานะลูกชายคนที่สองจากบรรดาพี่น้องทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 2 คน ผู้หญิง 5 คน ตามงจำได้ดีว่าเมื่อถึงฤดูหนาวของทุกปี นับตั้งแต่ตามงจำความได้ พี่น้องชายหญิงจะต้องถูกเกณฑ์ไปตัดหญ้าคาเพื่อเตรียมสำหรับทำหลังคาพร้อมกับฤดูฝนที่กำลังจะมาถึงเมื่อฤดูร้อนผ่านพ้นไป ในเรื่องของ การตั้งบ้านเรือนชาวขมุมักตั้งบ้านเรือนหรือหมู่บ้านใกล้กับลำห้วยเพราะสามารถนำน้ำจากลำห้วยมาใช้ในการดื่มและใช้อุปโภคภายในครัวเรือนได้ ซึ่งในอดีตในสมัยที่ตามงยังเด็กจำได้ว่า เด็กผู้หญิงจะมีหน้าที่ลงไปตักน้ำโดยใช้กระบอกลู่วั๊ว (บรั้ง) เป็นภาชนะเพื่อที่จะนำไปใช้ภายในครัวเรือนของตนเอง

บ้านที่สร้างจาก ไม้ไผ่เมื่อถึงฤดูร้อนตามงก็รู้สึกได้ถึงลมเย็นๆ ในช่วงกลางดึกอยู่สบาย สิ่งเหล่านี้ยังติดอยู่ในความทรงจำของตามงจนกระทั่งปัจจุบัน บ้านของตามง รวมถึงบ้านของกลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในแขวงปากแแบงมักสร้างรวมอยู่กันเป็นกลุ่ม เครือญาติส่วนใหญ่นิยมสร้างบนที่ราบระหว่างหุบเขา เพราะชาวขมุมักปลูกข้าวไร่ในการดำรงชีพ และมักใช้พื้นที่ในการปลูกข้าวไร่ภายหลังการเก็บเกี่ยวในการตั้งกับดักสัตว์ ต่างๆ เช่น หมูป่า หนู และนกชนิดต่างๆ ที่เข้ามากินข้าวที่ร่วงจากรวงหลังการเก็บเกี่ยว สำหรับความทรงจำของตามงในการออกไปจับสัตว์ที่อยู่ในบริเวณไร่ข้าว จึงเป็นประสบการณ์ที่แสนสนุกและภาคภูมิใจมากสำหรับการ ได้ออกไปล่าสัตว์ และวางกับดักหนูที่เข้ามาทำความเสียหายในไร่ข้าวของครอบครัว นอกจากนี้ยังได้อาหารอย่างดีและถือว่าเป็นแหล่งโปรตีนที่สำคัญของชาวขมุ

เมื่อฤดูเก็บเกี่ยวผ่านเข้ามาถึงช่วงประมาณกลางเดือนพฤษภาคมของทุกๆปี และสายฝนเริ่มโปรยปรายอันเป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงว่า ฤดูกาลแห่งการหยอดเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่ได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้ง ตามงตระหนักอยู่เสมอว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่ทุกคนที่อยู่ในหมู่บ้านต้องเตรียมตัวกันตั้งแต่ยังเช้ามีครวดี่4ของทุกวันเพื่อออกเดินทางขึ้นคอยไปยังไร่ข้าวเพื่อให้ทันการลงมือปลูกข้าวไร่ให้เสร็จทันก่อนที่สายฝนจะโปรยปรายลงมา ซึ่งการปลูกข้าวของชาวขมุ นั้น ผู้ชายเป็นผู้ที่ใช้ไม้ไผ่ปลายแหลมกระทุ้งดินให้เป็นหลุมและ ผู้หญิงจะเป็นผู้ที่เค็มตามเพื่อนำเมล็ดพันธุ์ข้าวหยอด

ลงไปในพื้นที่ สำหรับพันธุ์ข้าวที่ชาวมุใช้ในการปลูกมักเป็นข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองที่ได้จากการเก็บเมล็ดพันธุ์ในปีที่ผ่านมา และก่อนหน้าที่จะมีการปลูกข้าวไร่ชาวบ้านจะมีการบอกกล่าวผีไร่ ผีป่า ผีน้ำ ซึ่งตามความเชื่อของชาวมุเชื่อว่าผีเหล่านี้จะเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาพืชไร่ต่างๆที่ตนเองได้ทำการเพาะปลูก และเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็จะมีการเลี้ยงผีด้วยเครื่องเซ่นต่างๆ เพื่อเป็นการขอบคุณผี

ทั้งนี้ระบบการผลิตของชาวมุในอดีตครั้งที่อยู่ในประเทศลาวเป็นระบบการผลิตแบบยังชีพ และหาของป่าล่าสัตว์ ซึ่งนอกจากการปลูกข้าวไร่แล้ว ครอบครัวของตามางก็ยังมีการปลูกพืชผักเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครัวเรือน เช่น พริก พัก ถั่วต่างๆ เป็นต้น อีกทั้งระบบการผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นการใช้แรงงานภายในครัวเรือนในการปลูกข้าวไร่ดูแลรักษาจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากการระบบการผลิตที่ใช้แรงงานที่อยู่ในครัวเรือนแล้ว ชาวมุยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานในการประกอบกิจกรรมทางการผลิตต่างๆ เช่น การเกี่ยวข้าว ปลูกข้าว เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการจัดการแรงงานที่สำคัญของชาวมุ และสำหรับครอบครัวของตามางมีสมาชิกในครอบครัวมาก จึงมีแรงงานที่สามารถตากได้ที่ดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกได้มากกว่าครอบครัวชาวมุที่มีสมาชิกน้อยกว่าในหมู่บ้าน

สำหรับชีวิตของตามางในช่วงที่ยังอาศัยอยู่ในประเทศลาวนั้น เป็นเสมือนภาพสะท้อนของชาวมุที่มีการพึ่งพิงอาศัยทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต ชาวมุที่อยู่ในประเทศลาวก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองอีกหลายส่วนเช่นเดียวกันก็ล้วนแล้วแต่ใช้ชีวิตที่มีได้มีความแตกต่างกันมากนักและอาศัยระบบการผลิตแบบยังชีพเป็นแกนกลางในการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับตามางที่ยังจำภาพของชาวมุและญาติพี่น้องในหมู่บ้านพากันออกไปทำไร่และหยุดพักในวันหยุด หรือที่ชาวมุเรียกว่า “วันกรรม” (วันสี่ละวาย ซึ่งในความเชื่อของ ชาวมุถือว่าวันนี้เป็นวันหยุดห้ามเข้าไปประกอบสัมมาอาชีพอะไร แม้กระทั่งการเข้าไปปลูกข้าวหรือหาของป่าล่าสัตว์) ซึ่งสำหรับตามางแล้ววันดังกล่าวถือเป็นวันดีเพราะทุกคนต่างไม่ต้องทำงานและครอบครัว ญาติพี่น้องจะได้มารวมตัวกันปรึกษาหารือในปัญหาต่างๆ ซ่อมแซมเครื่องมือทำการเกษตรและชายหนุ่มหญิงสาวชาวมุต่างจะได้ไปมาหาสู่กัน

ตามางได้ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาวจนกระทั่งมีอายุได้ 30 ปีจึงได้อพยพออกจากประเทศลาวด้วยสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง โดยภายในประเทศลาวเกิดสงครามคอมมิวนิสต์ครอบครัวของตามางมักถูกพวกตาแสง(ข้าราชการของลาว) และพวกชาวลาวเก็บเงินภาษีอยู่ตลอด ประกอบกับหมู่บ้านที่ตามางอาศัยอยู่เริ่มมีชาวมุอพยพเข้ามาอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้พื้นที่สำหรับอยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเพาะปลูกมีขนาดน้อยลง จากเรื่องราวดังกล่าวจึงเป็นเหตุทำให้ตามางต้องอพยพเดินทางเข้ามาอยู่ในประเทศไทย ณ บริเวณพื้นที่บ้านห้วยสำน ในเขต

อำเภอเวียงแก่นในปัจจุบัน ในขณะนั้นบ้านห้วยสำถือเป็นบ้านบริวารของชาวลื้อบ้านท่าข้ามซึ่งได้ตั้งรกรากอาศัยอยู่ก่อน ตามทางอาศัยการทำไร่เพื่อเลี้ยงชีพพร้อมกับชาวขมุที่เดินทางมาด้วยกัน จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ.2511 ตามาจึงได้อพยพเข้าไปอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านริมของในปัจจุบัน เนื่องจากปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรที่ดินในการปลูกข้าวไร่และพืชชนิดอื่นๆ

“ถ้าในสมัยนั้นเมืองลาวมันไม่มีสงคราม ไม่มีการเก็บภาษี หรือเอาชาวขมุไปใช้แรงงาน โดยแทบจะไม่ได้อะไรตอบแทนเลย ผม (ตามา) หรือชาวขมุส่วนใหญ่คงไม่คิดจะข้ามมาอยู่ฝั่งไทย ถาวรเยอะขนาดนี้หรอก เมืองลาวมันเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของผมของชาวขมุ ญาติพี่น้องก็อยู่ทางโน้นหมด เคี้ยวนี้จะให้กลับก็คงไม่แล้ว เพราะผมมีครอบครัว มีบ้านอยู่ที่นี่แล้ว แต่ก็ยังคิดถึงชีวิตสมัยก่อนอยู่นะ แม้ว่าจะไม่สะดวกสบายเหมือนเช่นอยู่ฝั่งไทย แต่มันก็เป็นชีวิตที่สงบสุขตามแบบวิถีชีวิตของชาวขมุ”

ชีวิตของตามาแม้จะเริ่มต้นในประเทศลาวด้วยวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตามแบบแผนจารีต วัฒนธรรมที่ชาวขมุได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในรูปแบบของการพึ่งพิงธรรมชาติและการผลิตเพื่อการยังชีพเป็นหลัก แต่ด้วยเงื่อนไขของความแร้นแค้นและความรุนแรงที่ได้รับจากฝั่งลาว จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้พวกเขาต้องเดินทางพลัดถิ่นหลบหนีเข้ามาใช้ผืนแผ่นดินของประเทศไทยเป็นที่พักพิงเพื่อ ซึ่งกรณีของตามาก็เป็นเพียงกรณีศึกษาเพียงบางส่วนที่ชี้ให้เห็นถึงเงื่อนไขที่ทำให้พวกเขาต้องอพยพพลัดถิ่นจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันการอพยพของกลุ่มชาวขมุอีกหลายกลุ่มที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาและในเงื่อนไขอื่น ๆ ก็ยังดำเนินต่อไปอย่างหลากหลายปัจจัยพร้อมกับการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองทั้งพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมในแบบของตนเองทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพื่อธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ

2.2 ชาวขมุกับการอพยพพลัดถิ่นในประเทศไทย

การอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุจากการศึกษาพบว่าไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนถึงช่วงระยะเวลาของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวขมุ ทั้งนี้มีเพียงข้อสันนิษฐานจากงานศึกษาที่ผ่านมาบางชิ้น ดังเช่นในงานศึกษาของ นิพัทธเวช สืบแสง (2539,4-5) ที่พยายามอธิบายว่า กลุ่มชาติพันธุ์ขมุกลุ่มแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย มีการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย 2 ระยะ คือ ระยะแรกในช่วงต้นกรุงรัตน โกสิน หรือประมาณ 200 ปีที่แล้ว ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงยกทัพไปตีหัวเมืองต่างๆ ทางภาคเหนือรวมไปถึงการปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ ภายหลังจึงได้กวาดต้อนผู้คนกลุ่มต่างๆ

ให้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ตลอดจนถึงเมืองหน้าด่านต่างๆ ทั้งนี้เพื่อระดมกำลังที่จะต่อสู้กับพม่า ส่วนในระยะที่ 2 ถือเป็นารอพยพครั้งที่ยิ่งใหญ่ซึ่งอยู่ในราชสมัยของราชการที่ 5 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นโลกอยู่ในยุคของการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่ปรากฏว่าภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ.2398) เป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องยินยอมให้สัมปทานป่าไม้กับชาวอังกฤษ เมื่อบริษัททำไม้เข้ามาจึงมีความต้องการแรงงานในการฝึกช้าง และตัดไม้ ซึ่งจากเหตุดังกล่าวทำให้ชาวขมุที่อยู่ในประเทศลาวได้หลั่งไหลเข้ามาเป็นแรงงานสำคัญ ในอุตสาหกรรมป่าไม้ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งการอพยพของชาวขมุในช่วงระยะที่สองถือเป็นมูลเหตุของการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุในประเทศไทยที่เริ่มต้นเห็นภาพการอพยพของชาวขมุได้ชัดเจนที่สุด

ทั้งนี้ เสถียร ฉันทะ (2540: 4) ได้นำเสนอผลการสำรวจการกระจายตัวของประชากรชาวขมุโดยอ้างอิงจากสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ในปี 2535 และ ปี 2538 พบว่ามีประชากรขมุตั้งถิ่นฐานกระจุกกระจายอยู่ในหลายจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดน่าน ที่อำเภอเมือง ท่าวังผา ทุ่งช้าง เวียงสา เชียงกลาง กิ่งอำเภอสองแคว ส่วนจังหวัดเชียงรายพบที่บริเวณอำเภอเชียงของ เวียงแก่น จังหวัดลำปางพบที่บริเวณ อำเภอแจ้ห่ม แม่เมาะ และจังหวัดอุทัยธานีพบที่บริเวณอำเภอบ้านไร่

สำหรับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย บริเวณพื้นที่จังหวัดเชียงราย พื้นที่อำเภอเวียงแก่น (พื้นที่ศึกษา) ยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าเข้ามาตั้งแต่ช่วงระยะเวลาไหน แต่จากการบอกเล่าของชาวขมุในพื้นที่ศึกษาก็อาจทำให้แบ่งช่วงของการอพยพของชาวขมุออกได้เป็นดังนี้

2.2.1 ยุคอาณานิคมและภาวะสงครามมูลเหตุแห่งการอพยพผลักดัน

จากการศึกษาของ นิพัทธเวช สืบแสง (2539,4-5.อ้างแล้ว) ที่ได้กล่าวถึงการอพยพครั้งที่ 2 คือการอพยพครั้งที่ยิ่งใหญ่ที่อยู่ในราชสมัย ราชการที่ 5 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคของการล่าอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ที่เป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ.2398) การทำสัญญาดังกล่าวเป็นผลทำให้ประเทศไทยต้องยินยอมให้สัมปทานป่าไม้กับชาวอังกฤษและเมื่อมีการสัมปทานป่าไม้เกิดขึ้นตามหัวเมืองทางภาคเหนือของไทย จึงส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนในบังคับ ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเฉกเช่นเดียวกับ คนอังกฤษ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านั้น ได้แก่ คนพม่า มอญ ไทใหญ่ หรือเงี้ยว

รวมไปถึงชาวขมุ ซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในการทำงานป่าไม้ ดังเช่นที่พ่อเฒ่าซาง (นามสมมุติ) แห่งบ้านห้วยสำน วัย 78 ปี ได้เล่าว่า

“สมัยก่อนชาวขมุรุ่นพ่อรุ่นแม่มักเล่าให้ฟังว่าขมุเข้ามาอยู่ในเมืองไทยเป็นระยะเวลา นานมาก ตั้งแต่ที่ฝรั่งเข้ามาสัมปทานป่าไม้ ในจังหวัดที่มีไม้สักมากๆ เช่น ลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย เหตุที่เข้ามานั้นก็เพราะมีฝีมือในการฝึกช้าง และทำไม้ นอกเหนือจากนั้นคนไทยที่อยู่ใน หัวเมืองทางเหนือสมัยก่อนเขาก็มีเจ้ามีนาย ไม่มีเวลามารับจ้างอย่างขมุหรอก อีกอย่างเขาไม่มี หัวทางนี้เลย (ทำไม้) ยิ่งไปกว่านั้นนะพวกที่ทำไม้ส่วนใหญ่จะเป็นไทใหญ่ ขมุ เพราะไม่มีการศึกษา ใช้แรงงานอย่างเดียว คนพม่าที่เขามีการศึกษาดีๆ เขาก็คุมงานเพราะเขารู้ภาษา อย่างที่เห็นนะคุง่ายๆ เลยคนพม่าที่เข้ามาอยู่สมัยก่อนมีกิจการมากนะ แต่พวกขมุก็เห็นอยู่ใช้แรงตั้งแต่สมัยก่อนจนถึง ปัจจุบันเลย”

สัมภาษณ์ พ่อเฒ่าซาง อายุ 78 ปี วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2552

ต่อมาภายหลังจากการสัมปทานป่าไม้ยุติลงกลุ่มชาวขมุบางส่วนไม่ได้กลับไปยัง บ้านเกิดของตน ส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่หัวเมืองใหญ่ทางภาคเหนือของประเทศไทย บ้างก็ แต่งงานกับคนเมืองพื้นราบและบางส่วนก็ได้อพยพกลับถิ่นที่อยู่เดิม ทั้งนี้นอกจากการตกอยู่ภายใต้ อาณานิคมของฝรั่งเศสและลาวแล้วนั้น แต่การข้ามไปมายังสองฝั่งแม่น้ำโขงก็ยังคงเป็นเรื่องปกติที่ ผู้คนในแถบนี้ได้ปฏิบัติกันจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เฒ่าป่าง ชาวขมุที่เข้ามา ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอเวียงแก่น เล่าว่า

“สมัยก่อนฝั่งโน้น (ประเทศลาว) ก็มีบ้านขมุเยอะ ฝั่งไทยก็มีชาวขมุอยู่ด้วยเช่นกัน มันไม่ได้แบ่งเขตแบบสมัยนี้สมัยก่อนข้ามไปข้ามมาทั้งคนเมือง คนขมูยังสมัยมีฝรั่งอยู่นะ ที่บ่อแก้ว มีโรงพยาบาลเจริญมาก แต่สมัยนี้ต่างกันมาก เพราะมีช่วงหนึ่งที่ลาวปิดประเทศ ตอนนั้นก็ลำบาก เดินทางไปก็ไม่ได้ ทหารคุมอยู่ตลอดเลย”

สัมภาษณ์ พ่อเฒ่าป่าง อายุ 75 ปี วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ.2552

นอกจากการเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในเขตการสัมปทานป่าไม้ กลุ่มชาวขมูยังได้ อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย ในช่วงที่การเมืองภายในประเทศลาวอยู่ภายใต้ภาวะที่ ไร้ความมั่นคง คือ เกิดการต่อสู้กันระหว่างผู้นำโลกเสรีและผู้นำโลกคอมมิวนิสต์หรือที่ชาวขมุ ที่อพยพเข้ามาในพื้นที่อำเภอเชียงของและเวียงแก่นเรียกว่า “สงครามคอมมิวนิสต์” (ซึ่งเกิดขึ้นมา ในช่วงก่อนปีพ.ศ.2500) ภาวะแร้นแค้นและความไม่มั่นคงในชีวิตในช่วงเวลานั้น ได้ทำให้ชาวขมุ ตัดสินใจเดินทางหนีการขูดรีดแรงงานและทรัพย์สิน เดินทางเข้ามายังรัฐไทยเพื่อหนีตายเป็นจำนวน

มาก ทั้งนี้ ชาวขมุส่วนหนึ่งในหมู่บ้านห้วยกอกซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเชียงของเล่าว่า สมัยก่อนพ่อแม่ มักเล่าให้ฟังเสมอว่า เหตุสำคัญที่ต้องย้ายเข้ามาอยู่ฝั่งไทยคือการทำพ่อแม่ของตนถูกบังคับใช้แรงงาน ในการสร้างถนนทางบก รวมไปถึงการต้องเป็นแรงงานในการแบกของและถ่อเรือในการสำรวจ เส้นทางเดินเรือในแม่น้ำโขงอีกด้วย

ทั้งนี้การต้องจ่ายค่าแรงงานแทนการไปใช้แรงงานให้กับชาวฝรั่งเศสจึงเป็นเหตุผลหนึ่ง ที่ทำให้ชาวขมุรุ่นพ่อและรุ่นแม่ไม่พอใจเป็นอย่างมากจึงต้องอพยพเข้ามายังฝั่งไทย พร้อมทั้งได้ใช้ชีวิตอยู่บริเวณชายแดน ไทยบริเวณอำเภอเชียงของและเวียงแก่นจนกระทั่งปัจจุบัน โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเวียงแก่นมีการตั้งบ้านเรือนของชาวขมุ ดังนี้ บ้านริมของ บ้านห้วยจ้อ บ้านป่าตึง บ้านท่าวังผา(ห้วยยุค) และบ้านห้วยसान และอีกส่วนหนึ่งก็ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอเชียงของ เช่น บ้านห้วยกอก บ้านห้วยเย็นและบ้านห้วยข่อย ซึ่งนอกจากสองอำเภอที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ยังพบว่ามีการกระจายตัวของชาวขมุส่วนหนึ่งอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวมีอาชีพรับจ้างแบกสินค้า ขึ้นและลงเรือสินค้าจากประเทศจีน บริเวณท่าเรือเชียงแสน

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าชาวขมุเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ตอนบนของประเทศไทยเป็นระยะเวลาอันยาวนานหรืออาจกล่าวได้ว่าชาวขมุอาศัยอยู่ในพื้นที่ประเทศไทย นับตั้งแต่ยังไม่มีการสถาปนารัฐชาติสมัยใหม่ที่มีเขตแดนที่แน่ชัด ตลอดจนถึงยุคของการตกเป็น ประเทศใต้อาณานิคมของประเทศฝรั่งเศสที่แรงงานขมุได้เข้ามารับจ้างในประเทศไทย แต่อย่างไร ก็ตามไม่มีเอกสารหรือจารึกที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่ากลุ่มชาวขมุที่เป็นประชากรส่วนหนึ่งของ ประเทศลาวเข้ามาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยในช่วงใด และเพราะเหตุใดถึงต้องอพยพย้ายถิ่น ที่ผ่านมา

2.2.2 ขมุกับนิยามของความจนและการเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในรัฐไทย

สืบเนื่องจากภาวะสงครามและการเกิดความระส่ำระสายในประเทศลาว กลุ่มชาวขมุ หลายครอบครัว หลายหมู่บ้านต่างต้องเผชิญกับการขาดแคลนแรงงาน การเรียกเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม สิ่งต่างๆ ที่ชาวขมุต้องเผชิญทำให้ชาวขมุจำนวนหนึ่งต้องอพยพโยกย้ายครอบครัว หรือเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในพื้นที่ประเทศไทย จากเหตุดังกล่าว ขมุส่วนหนึ่งได้มองว่า “ความจน” เป็นผลที่เกิดจากสงครามและการตกอยู่ใต้อาณานิคมของมหาอำนาจ เช่น ฝรั่งเศส ความจน นำพาให้กลุ่มชาวขมุ ถูกทำให้กลายเป็นชายขอบในบริบทของการเป็นประเทศใต้อาณานิคม ถูกจำกัดสิทธิในการเข้าถึง ทรัพยากรหรือแม้กระทั่งการประกอบสัมมาอาชีพต่างๆ

หากมองการนิยามเรื่องของ “ความจนของชาวมุ” ชีวิตของอาปอ(นามสมมติ) ปัจจุบัน อายุ 56 ปี ชาวมุบ้านริมของ จึงถือเป็นชีวิตที่สามารถนำมาอธิบายให้เห็นภาพของชาวมุที่เผชิญหน้ากับความจนนับตั้งแต่เด็กจนกระทั่งเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทย สำหรับชีวิตของอาปอเริ่มต้นที่บ้านไม้ไผ่มุงคาหลังเล็กๆ ซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้านจอมซาง เมืองปากแวง แขวงอุดมไซ เมื่ออาปออายุได้ 15 ปีบริบูรณ์ เขาจึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยเป็นครั้งแรก และสาเหตุของการย้าย คือ การอพยพตามพ่อและแม่เข้ามาเพื่อหาที่ทำกินแห่งใหม่ เนื่องจากในประเทศไทยขณะนั้น เกิดวิกฤติการข้าวขาดแคลนและหนี้การเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรม

“ที่จำได้ว่า ช่วงอายุประมาณ 14-15 ปี ในหมู่บ้านของที่มีชาวมุอพยพเข้ามาอยู่เยอะมากเพราะหนีสงครามและหาพื้นที่ที่สงบสุข จนทำให้ที่ดินแถวหมู่บ้านที่แต่ก่อนมีเยอะมากลดลงไป จนบางครั้งรอบครัวได้ผลผลิตข้าวไม่พอกินเหมือนเดิมซึ่งครอบครัวที่ก็เป็นหนึ่งในนั้น อีกอย่างที่ดินที่ใช่เพาะปลูกก็เริ่มเสื่อมได้ผลผลิตน้อย พอที่จึงตัดสินใจที่จะย้ายบ้านหาที่อยู่ใหม่ เพราะอยู่ไปก็มีแต่จะอดตาย ดังนั้น พ่อที่จึงตัดสินใจย้ายมายังฝั่งไทย เพราะเพียงแค่ว่าที่เมืองไทยไม่มีสงครามและมีที่ให้เพาะปลูกอยู่อีกเยอะ ดังนั้น ผม พ่อ แม่และน้องชายอีกสองคน จึงตัดสินใจย้ายจากหมู่บ้านที่เกิดทันที เพราะอยู่ไปก็อาจจะอดตายไม่มีกิน”

สำหรับความทรงจำครั้งแรกในการเดินทางเข้ามาใช้ชีวิตยังฝั่งไทย อาปอจำได้ดีว่าตนเองและครอบครัวซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่และน้องชายอีก 2 คน เดินทางข้ามลำน้ำโขงด้วยเรือรับจ้างไปขึ้นฝั่งที่บ้านแจมป็องและเดินทางไปที่พักกับญาติของพ่อและแม่ที่บ้านห้วยसान ยุคของการเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่บ้านห้วยसान สมัยอาปอยังเป็นวัยรุ่นบ้านห้วยसानประกอบไปด้วยกลุ่มคนลื้อและคนมุที่ได้เข้ามาอาศัยอยู่ก่อนหน้าที่อาปอจะมาถึง อาปอจำได้ดีถึงเรื่องราวที่แม่เล่าให้ฟังว่า ก่อนที่คนมุจะเข้ามาอยู่บริเวณบ้านห้วยसान มีคนลื้อเข้ามาอยู่ก่อนที่ชาวมุจะเข้ามา การเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อน จึงเป็นเหตุทำให้กลุ่มชาวลื้อสามารถบุกเบิกที่ดินในการทำนาในที่ลุ่มได้ ส่วนมุต้องบุกเบิกที่ดินในการทำข้าวไร่ที่อยู่บนเนินเขา ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชาวมุที่เข้ามาภายหลังประสบปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงการใช้ทรัพยากรในการใช้ที่ดินในการทำเกษตรเพื่อใช้ทำมาหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว

การไม่มีที่ดินในการทำเกษตรยังผลทำให้ครอบครัวของอาปอและครอบครัวของมุอีกหลายครอบครัวต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปรับจ้างยังเตาปรมยาสูบบริเวณพื้นที่อำเภอเวียงแก่น เชียงของหรือแม้กระทั่งเชียงแสน สำหรับผู้หิวชาวมุเช่นอาปอและแม่ หรือผู้หิวชาวมุอีกหลายคนภายในหมู่บ้านที่อพยพเข้ามายังประเทศไทยต่างต้องเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงานนับตั้งแต่ก่อนที่พระอาทิตย์จะขึ้น (ก่อน 06.00 น.) ของทุกวัน การเดินทางของ

กลุ่มผู้หญิงมักเดินทางออกไปจากหมู่บ้านพร้อมกับข้าวเหนียว 1 ห่อ โดยมีกับข้าวคือ นกย่าง หนุณา ผักต้มและน้ำพริกที่ตำจากมะเขือผสมพริกที่มีรสเผ็ดเพื่อที่จะสามารถทานกับข้าวเหนียวได้ในปริมาณมากๆ และอิมเร็วพร้อมกับประทัดได้ในคราวเดียวกัน อาปอจำได้ว่าตอนที่ตนเองอายุ 30 ปี ได้เดินทางจากบ้านห้วยสำนไปทำงานรับจ้างร้อยโยธา (คนงานเสียบโยธาสูบ) ที่เตาต้มของแม่เลี้ยงแพง หมู่บ้านปากอิงที่อยู่ห่างออกไปทางทิศเหนือของหมู่บ้านห้วยสำนเป็นระยะทางประมาณ 10-15 กิโลเมตร ซึ่งในขณะนั้น อาปอได้รับค่าจ้างวันละ 3 บาท

ชีวิตของอาปอกับการเป็นแรงงานในเตาต้มยาสูบเริ่มขึ้นในทุกวันของฤดูเก็บโยธาสูบ คือในช่วงฤดูหนาวของทุกปี นอกจากนี้ในช่วงฤดูฝน อาปอและชาวขมุที่ไม่มีที่ดินบางส่วนก็ต้องออกไปรับจ้างชาวขมุที่มีที่ดินในการปลูกข้าวไร่เพื่อแลกกับการได้ส่วนแบ่งข้าวเพื่อนำมาบริโภค รวมถึงไปถึงการออกไปรับจ้างคนเมืองในการดำเนินาปลูกข้าว การเป็นแรงงานสำหรับอาปอเป็นชีวิตที่ไม่สามารถรับรู้ถึงการเป็นนายของตนเอง รวมไปถึงการที่ไม่สามารถจัดการกับเวลาที่ตนเองมีอยู่เทียบเท่ากับผู้อื่นได้ เพียงเพราะครอบครัวของปอเป็นครอบครัวที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ภายหลัง ทั้งนี้การไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรจึงเป็นเหตุสำคัญ ของการนิยามความจนของกลุ่มชาวขมุส่วนหนึ่ง เพราะพวกเขาไม่สามารถทำการผลิตเพื่อให้พอยังชีพ ได้เหมือนเมื่อครั้งที่อยู่ในประเทศลาว เพียงแต่การที่ประเทศไทยไม่มีสงครามและการกดขี่ที่มากเหมือนในลาวจึงเป็นข้อดีที่ทำให้ชาวขมุยอมที่จะอาศัยอยู่ในประเทศไทย แม้ต้องแลกกับการเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกก็ตาม

อย่างไรก็ตามชีวิตของอาปอก็ไม่ได้แตกต่างกับชีวิตของสุพรรณ (นามสมมติ)มากนัก ปัจจุบันสุพรรณ อายุ 61 ปี สุพรรณถือเป็นชาวขมุที่เคยถูกเรียกให้เข้าไปเป็นทหารในช่วงที่ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาว ซึ่งขณะนั้นสุพรรณมีอายุเพียง 17 ปี จากการที่ต้องจ่ายอมนั้นตัวเองจากเด็กชายที่อยู่กับครอบครัวทำงานในหมู่บ้าน ปลูกข้าวไร่ หางของป่า กลายมาเป็นทหาร โดยมีได้เต็มใจนัก จึงทำให้สุพรรณและเพื่อนมีความคิดที่จะหลบหนีทหาร เพราะเชื่อว่าตนเองต้องหนีรอดได้แน่ จึงตัดสินใจหนีทหาร (ขณะนั้นอายุ 18 ปี) และได้ตัดสินใจข้ามลำน้ำโขงบริเวณพื้นที่อำเภอเวียงแก่น และได้มาพบกับเพื่อนชาวขมุที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอเวียงแก่นชื่อนายเล็ก ซึ่งในเวลาต่อมาทั้งสองจึงได้ชวนกันไปทำงานรับจ้างแบกข้าวสารอยู่ที่ ร้าน “ตั้งฮิมเซ็ง” จังหวัดลำปาง บริเวณตำบลสบตุ๋ย สุพรรณจำได้เป็นอย่างดีว่าตนเองได้รับค่าแรงในการแบกข้าวสารวันละ 20-30 บาท ชีวิตในการเป็นแรงงานรับจ้างร้านขายข้าวสารได้ดำเนินไปเป็นระยะ 1 ปีเต็ม

“ตอนเข้ามาใหม่ที่ดินก็ไม่มี เงินทองก็มีติดตัวอยู่ 10 บาท โชคดีที่หมามาเจอเพื่อนที่ย้ายมาอยู่ในประเทศไทยก่อนจึงขอไปอยู่กับเขา แต่ตอนนั้นพอดีมีนายจ้างจากลำปางเขาต้องการชาวขมุไปทำงานในโรงสีข้าว ผมกับเพื่อนเลยตัดสินใจไปทำ ก็หวังอย่างเดียวว่าจะได้มีเงินมาใช้จ่ายบ้าง แม้ตอนหลังผมจะรู้ว่าตัวเองได้ค่าจ้างน้อยกว่าหมู่คนเมือง (คนไทยภาคเหนือ)และ คนลาวก็ตาม”

จากนั้นสุพรรณจึงตัดสินใจเดินทางไปรับจ้างย้งที่แห่งใหม่ โดยสุพรรณได้ ลงไปทำงาน เก็บและขนมะพร้าวที่ภาคใต้ (หมายถึงการทำงานในพื้นที่จังหวัดในภาคกลาง และจังหวัดในภาคใต้ ของประเทศไทย) ซึ่งเป็นงานที่ทำทลายความสามารถของสุพรรณเป็นอย่างมาก เพราะต้องห่างจาก พื้นที่ที่ตนเองจากมาและไม่รู้ว่ทางข้างหน้าจะเป็นเช่นไร เหตุและที่มาของการได้งานทำในพื้นที่ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นเพราะการเอ่ยปากถามงานจากเด็กทำยรถสิบล้อบรรทุกอย่างมะลิ เพราะมะลิ เป็นเด็กชายที่เดินทางมาแล้วหลายจังหวัดขึ้นเหนือล่องใต้มาโดยตลอด ซึ่งขณะนั้นสุพรรณได้ เงินค่าจ้างวันละ 25 บาท

จากนั้นเพียงไม่นานสุพรรณจึงได้เปลี่ยนงานใหม่ โดยอยู่ที่จังหวัดกาญจนบุรี เป้าหมาย คือโรงงาน “จักรยงค์ไทย” เพื่อทำงานในตำแหน่งช่างไม้ประจำโรงงาน(หรือที่เรียกว่านายไม้) ซึ่งงานไม้ถือเป็นงานที่สุพรรณมีความชำนาญ โดยหน้าที่หลักคือการสำรวจดูไม้ว่าสามารถนำไปทำ อะไรได้บ้าง โดยในขณะนั้นสุพรรณได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน 450 บาทต่อเดือน ชีวิตอิสระ ของสุพรรณทำให้เขาเรียนรู้ได้ถึงความลำบากที่ตนเองได้รับมา โดยตลอดชีวิตของสุพรรณการ เดินทางสู่จังหวัดทางภาคกลางและภาคใต้เพื่อหางานทำได้เริ่มค้นและสิ้นสุดลงด้วยการเป็นช่างไม้ นาน 2 ปีกว่าๆ และด้วยเหตุผลที่ว่าตนเองอยากกลับบ้านไปใช้ชีวิตอยู่ในภาคเหนือเหมือนเดิม จึงทำ ให้สุพรรณลาออกและกลับมาอาศัยอยู่กับญาติในหมู่บ้านริมของซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเวียงแก่น

ต่อจากนั้นสุพรรณจึงได้ย้ายกลับมาทำงานยังภาคเหนืออีกครั้งในครั้งนี้งานอยู่ที่ จังหวัดเชียงใหม่บริเวณวัดเจ็ดยอด โดยทำงานอยู่ในโรงสีข้าวของคนจีนแห่งหนึ่งและพักอยู่กับ ชาวขมุ ชื่อ “ตาฟอง” ซึ่งการทำงานอยู่ในโรงสีข้าวดังกล่าวสุพรรณได้รับค่าตอบแทนเป็นเงิน 300 บาทต่อเดือน สุพรรณจำคำพูดที่ตาฟองซึ่งเป็นชาวขมุเหมือนกันเล่าให้ฟังว่า “ทำงานอยู่ที่นี้คืนะ เจ้าของเขาใจดี ชอบชาวขมุ ฉะนั้นเราต้องทำงานแก่่ง ต้องขยันนะรู้ไหม” แต่ในเวลาไม่ถึงปี (6 เดือน) สุพรรณก็ลาออกจากการเป็นแรงงานในโรงสีดังกล่าวเนื่องด้วยเหตุผล คือ การที่ตนเอง รู้สึกถึงความจำเจและเบื่อหน่ายที่ต้องทำงานอยู่ในโรงสีทั้งวัน

เมื่อเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่ สุพรรณจึงได้เข้าไปทำงานในจังหวัดพะเยาบริเวณ อำเภอเชียงคำ สุพรรณเริ่มทำงานในโรงสีข้าวเหมือนเช่นเคย แต่มีหน้าที่เย็บกระสอบข้าว ได้รับ ค่าตอบแทนเป็นเงิน 400 บาทต่อเดือน ซึ่งในขณะนั้นสุพรรณได้รู้จักกับ นายพงษ์ ซึ่งเป็นชาวขมุ เหมือนกันและมีภูมิลานาอยู่ที่บ้านริมของ สุพรรณยอมรับว่าสนิทกันมาก ระหว่างที่ทำงานได้ 1 ปี ทั้งสองเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายจึงชวนกันลาออก และพงษ์จึงชักชวนให้สุพรรณเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านริมของ โดยแบ่งที่ให้เพาะปลูกและได้อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านริมของมาจนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านริมของสุพรรณต้องออกไปรับจ้างทั้งในภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรเพราะตนเองไม่มีที่ดินมากนักในการทำเกษตร จึงต้องทำงานเป็นแรงงานรับจ้างรับรายวัน จวบจนกระทั่งปัจจุบัน

สำหรับชีวิตของชาวขมุชายหญิงข้างต้น ที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอผ่านเรื่องราวของการทำงาน(ใช้แรงงาน) ที่หลากหลายล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศ ที่มีโลกทัศน์ในเรื่องการเดินทางเพื่อออกไปทำงานที่แตกต่างกัน ดังเช่นในกรณีของอาปอ ที่เดินทางไปรับจ้างในบริเวณหมู่บ้านที่ตนเองอาศัย ส่วนสุพรรณซึ่งเป็นผู้ชายชอบเดินทางเผชิญกับ โชครະคາที่แสดงถึงความท้าทายของมนุษย์เพศชาย แต่ที่เหมือนกันคือ การที่ทั้งสองคนต่างเป็นชาวขมุที่เดินทางเข้ามาเป็นแรงงานยังประเทศไทยที่ไร้ซึ่งปัจจัยในการผลิตและไร้ซึ่งการเข้าถึงทรัพยากรในการทำมาหากิน เมื่อกลุ่มชาวขมุที่เดินทางเข้ามาโดยที่ไม่มีที่ดินหรือปัจจัยทางการผลิต พวกเขาเหล่านั้นจึงต้องขูดรีดตนเองและกลายสภาพเป็นแรงงานราคาถูกตกอยู่ในมือของอำนาจทุนในทุกยุคทุกสมัย ทั้งนี้เรื่องราวชีวิตของทั้งสองยังเป็นการแสดงให้เห็นถึง ความจน ที่แฝงอยู่ในทุกทำนองของชีวิตทั้งสองที่อาจคล้ายกันในบางสถานะ แต่สิ่งที่เหมือนกันคือการเป็นกลุ่มคนหรือบุคคลที่ต้องตกอยู่สถานะของแรงงานราคาถูก เพราะตนเองเป็นคนพลัดถิ่นที่ต้องอพยพเข้ามาแสวงหาพื้นที่ในการสร้างชีวิตใหม่ในประเทศไทย

2.2.3 ขมุกับการรับจ้างในลักษณะการไปกลับในบริบทของราชอาณาจักรสมัยใหม่

ชาวขมุถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยึดอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลักในการหาเลี้ยงชีพเมื่อเดินทางเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในรัฐ ไทย นับตั้งแต่ช่วงสนธิสัญญาเบาริ่ง ช่วงสงครามคอมมิวนิสต์ในประเทศลาว ที่ผู้ศึกษาได้กล่าวไปแล้วในช่วงต้นของบทที่ 2 เมื่อภายหลังจากการประกาศความเป็นรัฐชาติโดยมีการแบ่งแยกดินแดนในการปกครองแต่ละประเทศอย่างชัดเจน นับตั้งแต่การประกาศชื่อเป็นสยามประเทศ จนกระทั่งปัจจุบัน

ในช่วงแรกของการเดินทางเข้าของกลุ่มชาวขมุเป็นการเดินทางเข้ามารับจ้างทำไม้ให้กับบริษัทต่างชาติ ต่อมาเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างโดยหนีภัยจากการสู้รบในประเทศลาวดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่การเดินทางเข้ามาในช่วงดังกล่าวอยู่ในลักษณะ การเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร แต่เมื่อช่วงปลายปีพ.ศ.2490 มีการตั้งบ้านเรือนของชาวขมุทั้งในฝั่งลาวและฝั่งไทยบริเวณอำเภอเวียงแก่นเรื่อยไปจนถึงเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ด้วยสภาพการตั้งถิ่นฐานที่มีแม่น้ำโขงเป็นเสมือนปราการธรรมชาติกั้นพรมแดนรัฐชาติทั้ง 2 รัฐ แต่ทว่าสำหรับชาวขมุการมี

แม่น้ำโขงเป็นเขตแบ่งพรมแดนเป็นเสมือนเส้นทางในการสัญจรไปมาระหว่างญาติพี่น้องและเครือข่ายของการจ้างแรงงานแบบไปกลับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ปัจจุบันเป็นที่ทราบคืออยู่แล้วว่าการเดินทางข้ามพรมแดนระหว่างไทยและลาวบริเวณชายแดนระหว่างแขวงบ่อแก้วในประเทศลาวและอำเภอเชียงของ อำเภอเวียงแก่นของประเทศไทย นั้น ได้มีการสร้างจุดผ่านแดนให้ประชาชนทั้งสองฝักฝั่งสามารถข้ามไปมาระหว่างกันได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติพรมแดนเป็นพื้นที่ที่คลุมเครือและหาข้อจำกัดที่แน่นอนไม่ได้ชัดเจนนัก สำหรับความเป็นพี่น้อง ญาติสนิทหรือความต้องการมีงานทำของกลุ่มชาวขมุฝั่งลาวหรือการดำรงอยู่ของระบบจารีตเรื่องการแบ่งปันแรงงาน ผ่านระบบเอามือเอารวันของชาวขมุทั้งสองฝั่ง

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาอยู่ในบริเวณอำเภอเวียงแก่น จึงทำให้ผู้ศึกษาพบว่าปัจจุบันยังมีการข้ามไปข้ามมาของชาวขมุอยู่เช่นเคย หากแต่เป็นการเคลื่อนย้ายข้ามมาในลักษณะเพื่อรับจ้างในภาคการเกษตรของกลุ่มชาวขมุ เพราะเนื่องจากบริบทแวดล้อมในพื้นที่ศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันยังพบว่ามี การเพิ่มขึ้นของชนิด พื้นที่ และช่วงเวลาของการปลูกพืชพาณิชย์ในพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ความต้องการแรงงานเพิ่มสูงขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามแรงงานที่อยู่ในพื้นที่อำเภอเวียงแก่นและอำเภอเชียงของกลับไม่เพียงพอต่อความต้องการของกลุ่มชาวบ้านและนายทุนที่ปลูกพืชพาณิชย์ชนิดต่างๆ

ดังเช่นกรณีของนายมูล (นามสมมุติ) อายุ 42 ปี เป็นชาวขมุหมู่บ้านห้วยทวย ในแขวงบ่อแก้ว นายมูลเล่าว่า นับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันชาวขมุทั้งสองฝักฝั่งยังคงมีความสัมพันธ์กันในลักษณะการเป็นเครือญาติกันอยู่มาก ที่เกี่ยวข้องกันผ่านการแต่งงาน การแลกเปลี่ยนแรงงาน ตลอดจนจนถึงการเป็นเครือญาติที่ติดตามกันมาในช่วงที่เกิดสงครามในลาว แต่ชาวขมุบางส่วนเลือกที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศลาวเพราะ ณ ช่วงเวลานั้นยังไม่มี การแบ่งเส้นการปกครองที่เข้มงวดเช่นทุกวันนี้

สำหรับนายมูล การเดินทางเข้ามาทำงานรับจ้างซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตร เช่น การแบกข้าวโพด หักข้าวโพด เกี่ยวข้าว เก็บใบยาสูบ ในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวถือเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ดีให้กับตนเองและชาวขมุจากฝั่งลาว แม้ว่าตนเองจะต้องเสียค่าเดินทางจ้างเรือข้ามฝักในราคา 20 บาท (ปัจจุบัน) ก็ตาม โดยนายมูล เล่าว่า หากเป็นชาวขมุด้วยตนเองเขาจะคิดค่าจ้างในราคา 80-100 บาทต่อวัน หรือบางครั้งตนเองก็ไม่ได้คิดค่าจ้าง หากแต่จะมีการข้ามมาช่วยเหลือเอามือเอารวันแทน เพราะชาวขมุส่วนใหญ่มักประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรเช่นเดียวกันรวมถึงยังคงมีฐานะที่ยากจนอยู่ แต่หากเป็นคนต่างกลุ่มชาติพันธุ์มาจ้าง ตนเองจะคิดค่าจ้างในราคา 120-200 บาทต่อวัน

“สมัยนี้ชาวขมุส่วนใหญ่จะข้ามไปมาหาสู่กันเหมือนก่อนลำบาก เพราะจะ โคนจับเอา ง่ายๆ ดังนั้น เดียวนี้ การเดินทางไปมาข้ามฝั่งแม่น้ำโขงของชาวขมุ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการข้ามมา เป็นแรงงานรับจ้างแบบไปกลับเสียเป็นส่วนใหญ่ หากแต่นานๆครั้ง ถ้าญาติหรือหมู่บ้านขมุมีงาน หรือเชิญไปร่วมงาน เช่น งานแต่งงาน การเลี้ยงผี งานปีใหม่ของขมุ สงกรานต์ก็จะข้ามมาสักครั้ง”

นอกจากนี้นายมูลยังกล่าวว่า การข้ามไปมาระหว่างหมู่บ้านไม่ได้เกิดขึ้นทุกช่วง ระยะเวลา ส่วนใหญ่การข้ามไปมาเกิดขึ้นช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆและการปลูก พืช แต่โดยปกติแล้วชาวบ้านที่อยู่ริมฝั่งโขงมักเดินทางไปเยี่ยมญาติที่อยู่ประเทศลาวและประเทศ ไทยเป็นบางครั้ง โดยมักเดินทางออกจากหมู่บ้านในช่วงเช้าและเดินทางกลับบ้านในช่วงเย็นของ ทุกวัน จากการเดินทางข้ามไปข้ามมาเพื่อประกอบอาชีพรับจ้างแบกข้าวโพด หรือการเดินทางมาเอา มือเอาวันของนายมูล และชาวขมุอีกหลายคน ได้สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนแรงงาน และระบบเครือญาติภายใต้การเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อยู่เหนือ การควบคุมของอำนาจของเส้นพรมแดนของทั้งสองรัฐ ที่มีอาจจำกัดการเดินทางเพื่อแลกเปลี่ยน แรงงานของชาวขมุที่ดำเนินชีวิตขนานบสองฝั่งโขงได้ แม้ว่ารูปแบบการเคลื่อนที่เคลื่อนย้ายของ ชาวขมุจะเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตก็ตาม

2.3 ห้วยสำน: หมู่บ้านแรกบนเส้นพรมแดนรัฐไทย ของขมุริมของ

จากการศึกษาการเดินทางเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาวขมุอพยพที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ ในประเทศไทย พบว่ามีการกระจายตัวของประชากรขมุอยู่ในหลายจังหวัดทางภาคเหนือของ ประเทศไทย แต่ยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่ากลุ่มชาวขมุเดินทางเข้ามาในยุคแรก คือยุคใด และตั้งถิ่นฐาน ครั้งแรกที่ไหน แต่สำหรับงานศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาเลือกพื้นที่ศึกษา คือหมู่บ้านริมของซึ่งเป็น หมู่บ้านชาวขมุแห่งหนึ่งในอำเภอเวียงแก่นที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ.2500 โดยกลุ่มผู้ก่อตั้ง ชุมชนทั้งหมด 7 คนล้วนเดินทางจากหมู่บ้านห้วยสำนและเข้ามาบุกเบิกที่ทำกินในบริเวณที่ตั้งของ หมู่บ้านริมของในปัจจุบัน

สำหรับบ้านห้วยสำน ในความรู้สึกนึกคิดของชาวขมุบ้านริมของจึงเปรียบเสมือน สถานแรกรับผู้อพยพจากความเดือดร้อน ด้านเศรษฐกิจจากประเทศลาว และที่สำคัญบ้านห้วยสำน ยังเป็นหมู่บ้านที่สร้างความอบอุ่นในคราวเดียวกันสำหรับขมุที่อาศัยอยู่บ้านริมของในปัจจุบัน

ลุงสุทิน (นามสมมุติ) อายุ 62 ปี ชาวขมุบ้านริมของเล่าว่า ตนเองเข้ามาอยู่ในประเทศ ไทยในช่วงการเกิดสงครามคอมมิวนิสต์ประมาณปีพ.ศ.2508 โดยแรกที่เข้ามาคืออาศัยอยู่ที่หมู่บ้าน

ห้วยสำน ซึ่งเป็นหมู่บ้านแรกที่ชาวขมุได้เข้ามาอยู่อาศัย ลุงสุทินได้เล่าว่า ในช่วงที่ตนเองอยู่ที่บ้านห้วยสำน ในตอนนั้นเป็นทางผ่านของพวกคอมมิวนิสต์ ลุงสุทินและเพื่อนบ้านที่อยู่ห้วยสำนเกิดความกลัวภัยจากคอมมิวนิสต์ จึงได้อพยพหนีศัตรูเลี้ยว หมู หมา และวัว อพยพเดินเท้าหนีมาอยู่ที่บริเวณพื้นที่ที่ตั้งหมู่บ้านริมของปัจจุบัน แต่เมื่ออพยพออกมาไม่นานพวกกลุ่มชาวลี้อก็เข้าไปอยู่แทนที่พื้นที่ที่ลุงสุทิน ได้ตกลงทำไร่แล้วจัดการเอาพื้นที่บริเวณนั้น ทำนาและสร้างบ้าน ครั้นพอสงครามระสงบ ลุงสุทินและเพื่อน ได้กลับไปยังพื้นที่บ้านห้วยสำน กลุ่มชาวลี้อกลับไม่ยินยอมให้กลุ่มชาวขมุกลับมาตั้งบ้านเรือนตามเดิม

เช่นเดียวกับ ลุงเมือง (นามสมมุติ) อายุ 65 ปี ที่เคยอาศัยอยู่บ้านห้วยสำนเช่นเดียวกันได้เล่าว่า ก่อนที่ลุงเมืองจะมาอยู่ที่หมู่บ้านริมของนั้น เคยมีชาวขมุมาอาศัยอยู่ก่อน คือ ลุงคัค ปัจจุบันลูกหลานก็อยู่ที่บ้านริมของ ลุงคัคเป็นนายฮ้อยที่ไปๆมาๆ (ข้าม ไปมาระหว่างลาว-ไทย) และในที่สุดครอบครัวลุงคัคจึงเป็นครอบครัวชาวขมุครอบครัวแรกที่เข้ามาอยู่ที่ห้วยสำน นับตั้งแต่บัดนั้นมาจึงเริ่มมีชาวขมุเข้ามาอาศัยอยู่บ้านห้วยสำนมากขึ้น ต่อมาเมื่อพบปัญหาพื้นที่ทำกินที่ลดน้อยลงจึงต้องขยับขยายและอพยพหาพื้นที่ทำกินใหม่

โดยลุงเมืองเป็นคนหนึ่งในจำนวนชาวขมุที่เข้ามาสำรวจเพื่อหาพื้นที่ทำกินใหม่ ลุงเมืองเริ่มสำรวจพื้นที่นับตั้งแต่บริเวณบ้านแจมป็องเรื่อยลงมาถึงบริเวณบ้านริมของในปัจจุบัน สุดท้ายทุกคนลงความเห็นว่ายากอยู่ใกล้น้ำโขง เพราะอย่างน้อยก็อยู่ไม่ไกลจากประเทศลาวและญาติพี่น้อง อีกทั้งยังสามารถที่จะข้ามไปมาหาสู่กันได้ ซึ่งลุงเมืองยังได้เล่าว่าในระยะแรกรัฐบาลจะให้ไปอาศัยอยู่บริเวณ “ทุ่งสามหมอน” อำเภอเชียงของ แต่ชาวขมุไม่ค่อยชอบเพราะมันเป็นที่ราบและไม่ค่อยมีป่าไม้

สำหรับชาวขมุที่อพยพเข้ามายังพื้นที่หมู่บ้านริมของในปัจจุบัน พื้นที่หมู่บ้านห้วยสำนสำหรับพวกเขาจึงเป็นเสมือน ผืนดินที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน แต่ด้วยปัจจัยภายนอกที่หลากหลาย นับตั้งแต่ความขัดแย้งทางการเมืองของประเทศไทย ความไม่มั่นคงทางสภาพที่อยู่อาศัย และความขัดแย้งที่เป็นเหตุมาจากการแย่งชิงทรัพยากร เพื่อใช้ในการเกษตร ระหว่างชาวขมุและชาวลี้อจนเป็นที่มาของความทรงจำอันขมขื่นและแสนอบอุ่นปะปนกันไป แต่สำหรับชีวิตของชาวขมุบ้านริมของส่วนใหญ่กลับรู้สึกได้ว่า หากไม่มีหมู่บ้านชายแดนที่ชื่อ “ห้วยสำน” อาจไม่มีหมู่บ้านริมของในวันนี้ก็เป็นได้ นอกจากนี้กลุ่มชาวขมุที่อาศัยอยู่ในอำเภอเวียงแก่นและอำเภอเชียงของ ส่วนหนึ่งยังเป็นกลุ่มคนที่เคยอาศัยอยู่ที่บ้านริมของและที่สำคัญส่วนหนึ่งต่างเคยใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านห้วยสำนมาก่อน

ภาพของการอพยพโยกย้าย เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่บนเส้นพรมแดน เช่น บ้านห้วยสำนสำหรับผู้ศึกษาจึงเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตของกลุ่ม

ชาวขมุผู้อพยพที่พยายามจะสร้างพื้นที่ทำกิน สร้างบ้าน พร้อมทั้งสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง ในดินแดนของรัฐไทย และยังสะท้อนให้เห็นถึงพลังทางสังคมของกลุ่มชาวขมุที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ หมู่บ้านห้วยสำน ได้อย่างชัดเจน คือ การแสวงหาที่ทำกิน การหางานทำเพื่อสร้างรายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัวของตนเอง โดยการเดินทางเป็นกลุ่มก้อนและใช้ความเป็นกลุ่มก้อนดังกล่าวสร้างความมั่นคงผ่านการเดินทางแสวงหาที่ทำกินแห่งใหม่ และเมื่อเผชิญกับความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กลุ่มชาวขมุจึงจำเป็นต้องเดินทางหนีไปที่ทำกินใหม่โดยไม่ย่อท้อต่อความทุกข์เข็ญ จนกระทั่งได้ที่ตั้งหมู่บ้านใหม่คือหมู่บ้านริมของในปัจจุบัน

2.4 สรุป

หากพิจารณาถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวขมุในยุคที่ใช้ชีวิตอยู่ในประเทศลาว จนกระทั่งพวกเขาได้อพยพโยกย้ายเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่า ในแง่ประวัติศาสตร์ของชาวขมุถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอดีตอันรุ่งเรือง เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึงแม้ว่าชาวขมุจะไม่มีการจารึกความรุ่งเรืองของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่อย่างไรก็ตามอดีตที่ว่าด้วยความรุ่งเรืองที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้ดังกล่าวกลับถูกเล่าขานสืบต่อกันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ทั้งนี้การเล่าเรื่องราวที่แสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจและถูกทำให้สูญเสียอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ จึงเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากเหง้า มีถิ่นฐานมีตัวตนอยู่จริงในหน้าประวัติศาสตร์ที่ไร้การบันทึกเอาไว้

และที่สำคัญคือการเลือกที่จะหยิบเอาเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองของกลุ่มชาติพันธุ์มานำเสนอต่อคนภายนอกและต่อกลุ่มชนรุ่นหลังจึงเป็นการสืบต่อเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่มีรูปแบบคือการ “เล่า” เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตแทนการบันทึกเรื่องราวในอดีตไว้ จากเนื้อหาที่อยู่ในเรื่องเล่าสำหรับผู้ศึกษาแล้วจึงเป็นเนื้อหาที่มีชีวิต เป็นเนื้อหาที่กลั่นออกมาจากความรู้สึกนึกคิดของคนที่อยู่ในครอบครัว เป็นผู้นำทางความคิดของสายตระกูล ซึ่งจากตัวผู้เล่าที่มีฐานะที่สำคัญทางสังคมและวิถีคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ จึงส่งผลทำให้เรื่องเล่าที่อิงประวัติศาสตร์ของชาวขมุ มีพลังไม่น้อยไปกว่าประวัติศาสตร์ที่ได้มีการจดบันทึกไว้โดยกลุ่มคนที่มีตัวอักษรใช้ในการสื่อสาร

อย่างไรก็ตามการศึกษาและค้นคว้าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางเคลื่อนที่เคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุจะไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัดที่อาศัยหลักฐานทางโบราณคดีหรือการจดบันทึกที่เชื่อถือได้ แต่สิ่งที่สำคัญของงานศึกษาครั้งนี้คือ การพยายามอธิบายการเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงทางการเมือง และความแร้นแค้นในถิ่นที่อยู่เดิม

และภาวะการฉ้อโกงของมหาอำนาจตะวันตกในการล่าอาณานิคม จนกระทั่งต้องอพยพเข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยและดำรงชีวิตอยู่สถานะแรงงานที่มีความรู้ความสามารถในการทำไม้และการฝึกช่างในบริบทของการแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่กระทำต่อประเทศได้อาณานิคม

แต่ทว่าในบริบทของโลกปัจจุบันที่กระแสโลกาภิวัตน์ นำพาความทันสมัย และกระแสการผลิตสินค้าทางการเกษตรที่เข้มข้น ระบบตลาดได้แทรกซึมเข้าไปในทุกข้อมหญา ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนชายแดนเช่น ชุมชนชาวขมุพลัดถิ่น กระแสของความทันสมัยดังกล่าวทำให้เกิดภาวะก้าวไม่ทันกระแสการพัฒนาในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่ม หนึ่งในกลุ่มนั้นคือ กลุ่มชาวขมุ ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่ว่า ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของการดำรงชีพของกลุ่มชาวขมุเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ แต่เมื่อมีการพัฒนาตามอย่างรัฐสมัยใหม่ มีการพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณูปโภค ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงพันธุ์พืชและระบบการปลูกพืชพาณิชย์ สิ่งต่างๆข้างต้น ทำให้กลุ่มชาวขมุก้าวไม่ทันกระแสการเปลี่ยนแปลง เพราะยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรที่เอื้อต่อการสร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ จึงทำให้มาตรฐานการศึกษาของกลุ่มชาวขมุ ไม่ทัดเทียมกับกลุ่มคนพื้นราบ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆที่อยู่ในรัฐไทย

การพัฒนาที่ไม่ทัดเทียมดังกล่าว ส่งผลให้กลุ่มชาวขมุในปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในอำเภอเวียงแก่น มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ด้อยกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในจังหวัดเชียงราย แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาชีวิตที่ว่าด้วยการเดินทางเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านบนพื้นที่ชายแดนจึงเป็นเสมือนการเริ่มศึกษาเรื่องราวของกลุ่มคนที่ด้อยสิทธิ แต่มีจุดที่น่าสนใจอยู่ที่การพยายามสร้างตำแหน่งแห่งที่ของตนเอง ผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคม ผ่านมิติต่างๆ ที่หลากหลายและสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากหลายปัจจัยที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เลื่อมซ้อนกันหลายชั้น